

- - Arkivex

BOHUSLÄN

Munkedals- bygd

N:r 3

1978

Årg 9

MUNKEDALS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

En skara för till Skara den 3 september.

Att anordna en resa till någon trevlig plats, går väl an, att hålla den hemlig, är litet svårare och hur mystisk den är, går det inte i längden, att dölja dess slutmål. I början på denna septembertag, som lovade sol och ljumma vindar, steg det fram på förmiddagen oroande mörka moln som inte bådade särskilt angenämt för den busslast hembygdstrogna resenärer, som trots allt åkte iväg.

Den som blev utsedd till ciceron på färden hade redan i början erhållit fel underrättelser om vart resan månne gå. Ett tilltalande resmål var utan tvekan den lilla staden Lysekil och i början gick det raskt utåt Rotviksbro och då syntes kursen vara klar. Men ett misstag händer ibland och så även här. Det blev vänsteråkning vid Rotviksbro mot Sundsandvik och Orust och strax före Henån var det dags för ett kort uppehåll. I fortsättningen färdades samtliga så långt söderut som till de nyare broarna som förbinder Tjörn med Stenungsund och redan vid detta laget, hade alla sina funderingar om det möjligen kunde bli Göteborg? Det blev det nu inte, ty inte så långt söder om Stenungsund gick bussen ånyo över till vänster och vi kom till Norum och efter ytterligare en stund, var det dags att färdas över ett brett skogsområde, för att till sist utmynna vid Ström och Lilla Edet. Många fann resan synnerligen gåtfull då bussen svängde norrut och på en bred och jämn väg låg kursen riktad mot Trollhättan. Men just innan sällskapet berett sig en paus i denna vattenfallsliknande stad, var det ånyo tid för gir till höger, på en smalare men god väg som ledde till Levene. Intresset här, var den höga runstenen som fått sin plats intill kyrkan och som är uttytt enl följande: "Åt Hilfver ristades stenen, åt sina söner, Tor Och Valgot"

Domkyrkan i Skara låg utmärkt till för att bese den ståtliga byggnaden och medan samtliga inträtt i denna västgötska helgedom, dukades det till middag på Kråks Vårdshus ett mål som smakade efter åtskilliga mils funderingar om vart resan månne gå.

Efter detta besök, var det inte mycket kvar att hålla hemligt av färden, såvida vi inte skulle nämna Lidköping. Vi kom inte in i själva staden men vi hade ju sett den många gånger tidigare och de mörka moln vi talat om i början av denna berättelse hade nu tömt sitt innehåll i form av regn.

Hembygdens dag

Söndagen den 1 okt var det hembygdens dag, i år vid Foss där Kh Granström predikade. Efter högmässans slut, samlades kyrkbesökarna till kaffe i församlingshemmet. Nästa år, kommer hembygdens dag, att firas i Håby.

= = = = =

Kulturnämndens resa

För tredje året i följd, anordnades bussresa inom kommunen i samarbete med kulturnämnden och hembygdsföreningen i Munkedal. Färden började vid stationen och gick vidare till Pilegård, där uppehåll gjordes för att bese alla de olika typer av traktorer som fanns uppställda i en för ändamålet passande byggnad. Här fanns verkliga rariteter från årtionden som låg bortom tjugotalet.

Här vid Pilegård besågs även den terräng intill gården, där rykten gått, att en kyrka hade legat en gång i tiden, en sak som ingen riktigt känner till och inga urkunder ger belägg för påståendet.

Munkedals hamn blev nästa etapp där samtliga rastade en stund innan det blev tid för färd mot Torreby. Ett nybyggt villaoområde ägnades uppmärksamhet, varpå resan fortsattes till Kaserna där kafferast blev målet i den första etappen. Valbo-Ryrs socken utgjorde nästa besök i den höstliga oktoberdagen och sällskapet stannade en stund vid den gamla, övergivna kyrkogården. Man kunde också konstatera, att den gamla säteribyggnaden utplånats, en herrgård med anor från 1400-talet.

Även den Kockska graven i vågsäterslunden ägnades ett besök varpå återresan anträdde.

Årsavslutningen 1978

Den 10 november var dag för avslutningen av hembygdsföreningens verksamhet. Ur programmet förekom utställning av bilder och fotografier från gångna tider med inslag från ett flertal platser inom Munkedal med omnejd. Stillbilder i färg visades av Henry Laneby.

= = = = =

Hembygdsföreningens årsmöte

Årsmötet med hembygdsföreningen kommer att hållas den 10 mars 1979.

Bror min och jag

Fortsättningsberättelse med motiv från svensk henbygd.

Resumé

Bröderna Manne och Ante, arbetade tillsammans på sina föräldrars gård. En av dem ägnade sig helt åt arbetet med jorden, medan den andre, Manne, hade mera lust för att gå läsvägen. En dag, när de tillsammans arbetar på fälten och gräver dike, uppenbarar sig ett stojande sällskap från närmaste stad och driver gäck med de arbetande bröderna.

Efter denna händelse, blir det besök i en fäbodvall. I det gemytliga sällskap som där roar sig på många sätt, träffar Manne en flicka, Hedda, som han genast blir kär i. De kommer överens, att till den kommande veckohelgen återses.

Under veckan inträffar en hel del saker. Mannes farbror Erik, återvänder till Sverige och anländer på söndag förmiddag, just den dagen, jag bestämt träff med Hedda. Allt ordnar sig emellertid och på överenskommen tid är jag på väg till min flicka som jag någon vecka tidigare mött på fäbodvallen.

Det var redan skumt då jag kom fram till Heddas vistelse i fäbodstugan. Men ett ljus var tänd som vänligt gav mig en antydning om, att jag var välkommen. Vid mitt inträde i stugan, varseblev jag, att det brann en eld i den öppna spisen och på en stol satt Hedda och höll sina händer knäppta över knäet. Det slog mig med ens att hon var fager och grann och jag visste knappt om jag vågade komma närmare. Kunde vi två få vara ensamma här och var det möjligt att denna sköna flicka var min? Hennes stora barnsliga ögon lyste som stjärnor och en glädjerodnad färgade hennes något bleka kinder. Hedda sprang plötsligt upp och kom emot mig genast jag anlönt inom dörren och hon gjorde intet försök att dölja hur glad hon kände sig. Det var endast en vecka sedan vi träffades men det tycktes som det varit årtal sedan vi sist råkades.

-Vad du dröjt länge, var det första Hedda sade. "Ett tag trodde jag du inte ämnade komma och då grät jag" sa min lilla flicka.

-Jag talade om, vad det var som hindrat mig därhemma.

När jag kom in på, att en farbror som hette Erik anlönt från Amerika blev Hedda mycket ängslig och orolig.

- "Bara nu inte din farbror lockar dig med tillbaka till det okända landet i väster, då han ger sig av".

- Skulle du bli ledsen då, frågade jag.

- Då finge jag aldrig en glad dag mer, svarade Hedda.

"Du tror väl aldrig att jag lämnar dig" sa jag.

Hedda trodde inte heller detta. Hon lutade sitt fagra huvud intill mitt och jag besvarade hennes ömma känslor.

Men det blev inte bara kärlek och ömma ord. Hedda kokade kaffe och bjöd på doftande gräddväfflor och jag njöt av min

tillvaro hos Hedda i hennes lilla stuga, djupt inne bland grannarnas dunkel.

"Våfflorna har jag bakat enkom för din skull" sa Hedda.

"Jag har också en överraskning till dig" sa jag. "Kan du gissa vad? Det kunde nu inte Hedda gissa sig till vad jag ville överraska med. Hedda jag bort till elden och lade på några träns. När brasan flammade upp, tog hon en stol och satte sig intill mig. På ett papper, hade jag nedtecknat några versrader som jag ivrigt började läsa.

-Min blick jag sänker uti din. . .

Kring mig, då solljus glimmar,
det tonar sång, som vaggar in
min själ i ljusa drömmar.

Min blick jag sänker uti din. . .

Jag svär dig tro för livet.

Att jag skall bliva din, du min
i ödets bok står skrivet.

En kärlek, sann och varm som vår

Ej släcks i livets öden,

i alla skiften står den stark

och trotsar själva döden.

-Jag läste de få raderna med dämpad röst och Hedda lyssnade spänd och intresserad. Då jag slutat min lilla dikt, frågade jag vad hon tyckte. Hennes svar blev, att hon smög sig uti mitt knä, slog armen om min hals och såg in i mina ögon.

"Min blick jag sänker uti din och svär dig tro för livet" sa Hedda halvhögt.

Det lilla papperet på vilket jag nedtecknat dessa rader, vek hon försiktigt ihop, ja nästan rörande och lade det i en låda.

"Detta ska jag alltid gömma" sa min lilla flicka.

Tiden faktiskt flög iväg och det hade börjat dagas när jag anträdde min återfärd. När jag kom hem, var far redan uppe och han munlade något om, att jag borde sova istället för att ränna ute om nätterna. Men inte bara min far var vaken i denna tidiga timma. I dörren stod farbror Erik också.

"Nu har allt pojklummeln varit hos sin fästmo" sa han till far, ja, se den ungdomen, den ungdomen.

Kap 111

Under den kommande veckan var bror min och jag, ivrigt sysselsatta ute på fälten. Det var bra, tyckte jag, att vi hade mycket att uträtta och på så sätt skulle tiden gå fortare och det snart blev tid att träffa Hedda igen.

På kvällarna undrade jag varför min bror Ante allt som oftast gick in i farbror Eriks kammare och blev kvar där långa stunder. Men jag skulle snart få veta det.

Ante förde saken själv på tal, när vi var ute på arbete. Vi var sysselsatta med att slå i den tjocka klövern på en åkerteg.

-Plötsligt sa min bror: "Vet du vad jag gått och tänkt på en tid" sa han.

"Nej", sa jag. "Du kanske går i giftastankar"?

-Min bror sade: "Nej du, det är helt andra tankar jag går och bär på. Farbror Erik vill, jag ska följa med till Amerika, när han återvänder dit". Som liten pojke, anförtrrodde Ante, att han gärna ville fara till guldlandet på andra sidan Atlanten och denna lusta tycktes finnas kvar hos honom.

"Har du talat med far och mor om saken", sa jag.

"Ja, sa Ante, men de avråder mig helt och vill jag ska stanna här hemma".

"Du har ju en fästmo som heter Elin, hur blir det med henne då", sa jag till Ante.

"Hon får följa med förstås" menade Ante. Och därmed tycktes saken vara klar.

Mor gick omkring och grät hela dagarna inför Antes förestående avfärd, tillsammans med sin Elin och farbror Erik. Far hade med ens blivit så tystlåten och undvek onödiga diskussioner. En tryckt stämning hade lägrat sig över gården och över alla. Farbror Erik ämnade stanna en vecka längre än som var bestämt, ty Elin och Ante ämnade gifta sig före avresan till Amerika.

Men när söndagskvällen kom, var jag åter hos Hedda. Vi levde åter i en värld som endast var unnat oss och vi njöto av det rosenskimmer som omgav oss. Sensommarnatten bredde ut sitt delvis tätande mörker och endast vi två kunde ostörda tillbringa denna härliga afton tillsammans. Tiden ilade iväg och när jag gjorde mitt uppbrott för att gå tillbaka hem, var det ljusan dag. Även den kommande helgen blev det mig förunnat att träffa Hedda och jag anlände så tidigt att hon höll på att sila kvällsmjölken, förberedelserna var emellertid i det närmaste undanstökade och vi fick tid för oss själva och vår ensamhet. Jag talade om för Hedda, att jag nog ej kunde träffa henne nästa veckohelg, ty då skulle bröllopet stå för Elin och Ante. Hedda betraktade mig med sina vackra ögon, såg så gott och varmt på mig och jag vågade knappt tro, att hon var min. Hedda var denna kväll mer öppenhjärtlig än vanligt och talade om hela sin levnadshistoria, om sina föräldrar, om sin enda syster Lena som skulle komma att senare få en stor betydelse för mitt vidkommande.

Vi berättade båda, vad vi upplevt, hur vi haft det i våra barn-domshem, om lyckliga och glada minnen men även sorgesamma episoder. När jag ämnade gå hemåt var det ännu inte ljus, grässtubben stod våt av dagg och en fuktig vind drog fram.

Hösten var i antågande. När jag lämnade henne och redan skyndat några steg, hörde jag en röst: "Manne ! Vad som än händer så glöm mig aldrig". Hedda hade stigit upp på en höjd nära fäbodstugan, det var såpass ljust, att jag tydligt såg hennes utslagna hår, hennes ungdomliga gestalt och jag måste med våld betvinga mig lusten, att ila tillbaka och omfatta henne. Om jag bara vetat, vad framtiden skulle utvisa. Men det kanske är bäst, att vi möta den med förbundna ögon. Sol och sång, kärlek och lycka, livslust och framtidstro, innebar inte dessa ord min och Heddas lyckliga ungdomstid.

Nästa söndag gifte sig min bror Ante med sin Elin. Den närmaste släkten var samlade till att på ett enkelt sätt, fira denna högtidlighet. Det blev ej heller den glada stämning som pläggade finnas på ett bröllop. Det fanns en tryckt stämning över detta bröllop, kanske mest av den anledningen, att dessa nygifta snart skulle lämna fosterlandet, kanske för alltid. Jag kände själv trycket på mitt sinne inför skilsmässan med min bror, vi som från tidiga barnår hållit tillsammans och mestadels varit de bästa vänner. Något annat, som också tryckte mitt sinne, var skilsmässan från Hedda, jag kunde inte träffa henne denna dag och visste knappt när det kunde bli.

Veckan efter bröllopet rustades det för Antes och Elins avresa till det stora landet i väster. Frabror Erik, som i vanliga fall var glad och livlig, hade blivit mera tystlåten. Han skulle åka tillsammans med de nygifta och skaffa dem ett hem i det främmande landet. Värst synd tyckte jag det var om mor, hon grät dagarna i ända och åt knappast en matbit. Så kom den morgon då dessa tre ämnade fara på sin långa färd. Aldrig ska jag glömma dessa timmar innan allt för klart för avfärd. Jag försökte med all makt hålla tillbaka tårarna, så att ingen såg att jag grät. Varför skall vi människor dölja sina innersta känslor ?

Släkt, grannar och vänner hade kommit för att säga farväl till de långväga resenärerna. Och när stunden var inne, när far och jag satt oss upp i trillan för att skjutsa våra kära till stationen, var gården så full med folk, att mor knappast kunde tränga sig fram till vagnen för att säga adjö. Jag måste vända bort ansiktet för att ej se mors tårdränkta ögon. Stunden var gripande och allvarspräglad. Efter många adjö och farväl och lika många "lycka på resan" och "lev väl" bar det iväg mot stationen. Det blev inte mycket sagt när rullade iväg och snart hade hemmet försvunnit utom synhåll. Tåget stod redan inne på stationen när vi hunnit dit. Vi hunno knappt mer än utbyta en stum handtryckning, en ångvissla tjöt och tåget satte sig i rörelse. Far och jag återvände till det tomma och öde hemmet. Jag minns fars ord, då vi hunnit hem: "Nu har jag bara dig. Ante kommer nog aldrig tillbaka till Sverige". (fortss)

Kurs i hembygdskunskap

En cirkel i Vuxenskolans regi, har pågått under hösten vid hembygdsmuséet på Örnebacka. Kursen omfattar främst minnesvård och torpinventering och pågår med 30 lektionstimmar. En exkursion har företagits till gården Klovene i Valbo-Ryr, där intresset ägnades åt en ladugårdsbyggnad från 1860-talet. Samtidigt studerades takmålningar i ett av rummen till mangårdsbyggnaden. Till torpinventering ägnades intresset till ett område kallat "Silverås" där en gång i en svunnen tid funnits boningshus. I kursen finns ett 10-tal deltagare.

= = = = =

Grötfesten

Traditionellt firas varje år i augusti en träff på Kaserna som fullt rättvist benämnes för grötfest. Men inte allenast gröt förekommer, kaffe saknas givetvis inte och till taktfasta toner sker "grötlunk" ned till sjön Vassbotten. I år utfördes musik på Kaserna av bröderna Karlsson och av musikanter från Uddevalla.

Ett par avlägsna släktingar till Pontus Wikner hade även kommit tillstädes och deltog i festligheten. Den från socknen Romelanda inköpta bysten av Wikner var för första gången till beskådande på Kaserna. Bysten såldes på sin tid till bestridande av kostnader för den minnesten som restes 1912.

- + - + - + - + - + - + - + - + - + - + - +

VALBO-RYR

Hävdatecknaren Hammarin säger på sin tid, att Valbo-Ryr haft egen kyrka sedan den katolska tiden. Av uppgifter lär den gamla kyrkan i socknen uppförts i slutet av 1600-talet. Har det funnits kyrka eller kapell någon annanstans i socknen tidigare? I vägkorsningen till Lerryr har talats om en kyrkbyggnad strax intill den förbiflytande rölandaån. Det påstås, att man där hittat fynd på platsen.

En annan teori, är att det intill Wiksjön skulle funnits en kyrka. Denna kyrka skulle då ha flyttats till den plats intill Ryrs säteri. Vilket är riktigt?

Till Valbo-Ryrs gamla kyrka hörde fristående klockstapel vilket framgår av gamla fotografier. Kyrkan var liten och oansenlig och kall, särskilt vintertid. Den nya kyrkan från 1903 är stor och rymlig och byggd i florentilisk stil. Till den gamla kyrkans prydnade skänktes år 1747 av J.J.

(vänd)

och E.M.Brandt ett altare och bland andra gåvor märks en altarduk av svart sammet, given av överstelöjtnant von Schoultz 1812. Denne Schoultz har fått sitt sista vilorum på den gamla kyrkogården. Flera personer som begravdes på Valbo-Ryr har varit ägare eller brukare av herrgården intill. När den gamla kyrkan revs, hittades sjutton lik under golvet, de flesta väl bibehållna.

En minnessten är uppsatt på den plats kyrkan legat.

= = = = =

Kviströmsdalen

Kviströmsberget lär vara 73 m högt. Men själva dalen, som löper i nord-sydlig riktning, har en anspråkslös längd; endast ett par hundra meter. En bred sluttning av lerjord sträcker sig upp mot bergets fot. En bäckfåra rinner ner mot älven och på krönet av fjällsidan bildas stundom ett imponerande vattenfall, som i regntider ter sig mäktigt och storslaget. Dälden nedanför finns arter av ädellövs-skog och blomsterarter som är nära nog sällsynta. Ormbunksnår finns insprängda i grönkan såsom träjon, majbräken och strutsbräken tillsammans med springkorn och kärrfibblan. Ett inslag i blått är hässleklockan. Doftrika är vänderot och älggräs. Och intill bergroten finner vi bland andra på de fria ytorna lundstjärnblomman, bergdunört, rödblära och mid-sommarblomster. Bara på dessa uppräknade blomarter finns hela färgskalan med räknat. Där den ymnigt förekommande kran-mossan växer, är jorden mullrik. Något som förtjänar att omnämnas, är trollsmultronen. Denna växt kan man hitta på rätt många platser i den sköna kviströmsdalen och noga räknat från Saltkällan till Kärsjön. a - n

_ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _ o _

Övernaturligt

Bonden hade för mycket arbete att utföra på sin gård och nu gällde det att få skurit säden. Havren var mogen och klar till skörd. Men hur hinna med detta, en ensam bonde? Han skulle gärna ge sin bästa ox, till den som mejade säden. När han halvhögt sagt dessa ord, uppenbarade sig en jätte och sa: "Jag åtar mig arbetet med att få säden skuren, om du släpper till pigan på gården". Jodå, detta var bonden med på. Både bonden och jätten besökte pigan och som vanligt är, gick det fort att nå överenskommelse. Hela natten mejade jätten och pigan band, nek efter nek, nek efter nek. Då morgonen randades, var fältet avmejat men när sista neken var bunden, segnade pigan ner död. Men när jätten försvann var också oxen borta. Kan ske bonden saknade dem. Det förmåler inte historien.